

Žemberová, Viera

Genologické sondy do slavistického literárneho priestoru

Slavica litteraria. 2010, vol. 13, iss. 1-2, pp. [97]-101

ISBN 978-80-210-5357-1

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103516>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VIERA ŽEMBEROVÁ

GENOLOGICKÉ SONDY DO SLAVISTICKÉHO LITERÁRNEHO PRIESTORU

Abstrakt

Literárnovedné výstupy z výskumu Ludvíka Štěpána predstavujú syntézu pozorného čítania a interpretovania umeleckého textu. Literárny vedec naznačuje vo svojich prácach, že využíva na hlbšie poznanie textu a jeho kontextu nie raz aj osobný kontakt s autorom, čím zvyrazňuje svoje prieniky do noetiky a filozofie umeleckého textu.

Abstract

Genre Investigation of Slavic Literary Space

Literary and scientific achievements based on the research of Ludvík Štěpán represent a synthesis of an artistic text attentive reading and interpreting. In his works, the literary scientist outlines that in order to deepen the text and context cognition, he many times uses a personal contact with the author, thus enhancing his penetration into noetics and philosophy of artistic text.

Klíčová slova

slavistika ■ polonistika ■ genológia ■ teória textu ■ estetika básnického textu

Key words

Slavic studies ■ Polish studies ■ genre studies ■ text theory ■ aesthetics of the poetic text

Český aj slovenský literárnovedný výskum v 21. storočí má k dispozícii viacero metodologických „uhlov“, z ktorých môže, ba musí reagovať na výpovede o svojej latentnej kríze, ďalej vyrovnávať sa so svojím rozšíreným – európskym – kontextom, no, ak naň in margine reaguje, tak sa zmieňuje o už nejestvujúcom východnom a západnom nazeracom rozčlenení raz na svoj predmet, inokedy zas práve svojím predmetom výskumu, čo treba chápať ako obkročné odvolávanie sa na dokonaný prístup ku kultúre a potom je tu ešte jav jedinečný a špecifický súčasne, ide o slovenský kontext literatúr v slavistickom zábere.

Dvojdomý autor, Ludvík Štěpán, má tu vzácnu intelektuálnu a profesionálnu výbavu, vypracovanú poznávaciu a estetickú senzibilitu voči literárnemu

javu vo vývine, preto sa koncentruje a sústreďuje v jej rámci predovšetkým na nuansy poetiky aj noetiky literárneho obdobia alebo konkrétneho umeleckého textu, čo mu umožňuje súbežne sa dotýkať naznačených „uhlov“ zo zázemia literárnej vedy, ktoré prebiehajú, dotýkajú sa i pretínajú sa vo vyššie naznačených súvislostiach, pretože tie sa môžu svojou výnimočnosťou, či normotvornosťou prejaviť práve medzi dotykmi literárnej vedy, národnej literatúry a autorskou dielňou.

Literárny vedec Ludvík Štěpán rešpektuje slavistické výskumné zázemie ako predmet, tému a problém na poznávanie pri akomkoľvek sformulovanom probléme, ktorého sa vo svojich nových knižných prácach¹ dotýka, ba dovoľáva sa ho vtedy, keď sa koncentroval či už len na jednotlivosť, ňou sa jeho literárnohistorické, interpretačné a komparatívne poznanie umocňuje hodnotami jeho literárnovedného vývinového „vzorca,“ alebo keď sa výkladovo vyrovnáva s literárnym smerom, literárnym obdobím, genologickým javom a autorskou dielňou spôsobom interpretačného portrétu.

Dostredivým výskumným bodom, ba azda i viac, estetickou a emocionálnou misiou Ludvíka Štěpána v jeho literárnovednom „živote“ ostáva poľská literatúra v jej horizontálnych i vertikálnych súvislostiach. To, čo by bolo možno označiť za horizontálny pohľad na vývin konkrétnej národnej literatúry by mohlo obsiahnuť reálie lineárneho vývinového reťazca s jeho ideovými, politickými, hospodárskymi či vzťahovými „skutočnosťami.“ Napokon práve ony nie raz sú najvýraznejším prejavom (nátlaku literárneho života, literárnej praxe, kultúrnej politiky na literárny organizmus v jeho generačnom, látkovom, poetologickom, genologickom a estetickom „chode.“ Napokon len tak mohla vzniknúť vývinovo koncipovaná práca, genologickým prierezom rekonštruované „dejiny poľskej literatúry“ z pohľadu vývinových procesov uskutočňovaných v teórii literatúry, *Hľadání tvaru, vývoj forem poľských literárnych žánrů (poezie a próza)*, ale aj jasne precizovaný pohľad na kontakt literárneho s neliterárnym „životom“ v konkrétnom kontexte ich vzájomného kontaktu, pretože: „(...) vyostřená politická a společenská situace osmdesátých let polskou poezií i prozu poznamenala výrazně a na dlouhou dobu. Donutila spisovatele k často až manifestačnímu odklonu od osobních problémů a od otázek samotné tvorby a naopak je přivedla k maximální angažovanosti ve prospěch společnosti.“²

¹ Ludvík Štěpán: *Hľadání tvaru. Vývoj forem poľských literárnych žánrů (poezie a próza)*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2003. Spisy Masarykovy univerzity v Brně, číslo 349. 489 s. ISBN 80-210-3293-6; Ludvík Štěpán: *Cesty mezi formami*. Brno: REGIONY – Středoevropské centrum slovanských studií, 2007. Edice PULSY. 172 s. ISBN 80-86735-14-1; Ludvík Štěpán: *Pohledy na slovanské literatury II v středoevropském trojúhelníku*. Brno: REGIONY – Středoevropské centrum slovanských studií 2007. Edice PULSY. 168 s. ISBN 80-86735-11-7.

² Ludvík Štěpán: *Cesty mezi formami*, op. cit., s. 84.

Literárna história sa s týmito reáliami dejinného významu, s ich diferencovaním vyrovnáva koncentrovane a v súlade s javom, ktorý sleduje vo vývine národnej literatúry alebo jej morfológie. Vo výklade Ludvíka Štěpána táto „zásobnica“ poznania je zapájaná argumentačne a globalizujúco, nedostáva sa jej primárne miesta, lebo autor sleduje a vysvetľuje tie súvislosti, ktoré sa určujúco, a predsa prirodzene včleňujú do vertikálneho skúmania literárnej vedy a jej členitej štruktúry, teda do problematiky teórie textu, do genologických noriem a ich premien v súlade s vývinovo prevažujúcim estetickým, poetologickým, filozofujúcim prúdom v národnej alebo európskej literatúre, kultúre a spoločnosti.

Skutočnosť, že si literárny vedec do využívaného metodologického kľúča uložil práve genológiu, mu umožňuje otvárať vývinové, javové, estetické, generačné, filozofické, nazeracie i biografické prieniky do konkrétnej jednotlivosti (druh, žáner, text, translácia) alebo do poetologického systému obdobia, či autorskej dielne, kde typologické situácie pri sledovaní vývinového pohybu kompozície a dekompozície vo vývine žánrov (tie sú pre výkladovú a interpretačnú koncepciu Ludvíka Štěpána latentné a výskumne invenčné či až určujúce) sa kondenzujú do následnosti, ktorú zvýraznil takto: „*předosícienská, osvícienská, romantická, modernisitická a postmodernisitická*.“³

Osvietenstva sa dotýka len ako vývinovej entity, kde sa diferenčné procesy v druhu i žánroch začínajú, čo vždy argumentačne na konkrétnom materiáli aplikuje aj pri tak náročnom koncepte, akým je dejinná a genologická panoráma poľskej národnej literatúry v *Hledání tvaru*. Neskôr tento účinný postup využíva v početných odkazoch práve na túto situáciu vo svojich ďalších prácach, ktoré venuje konkrétnemu žánru alebo autorovi, či porovnávaniu českej, poľskej a slovenskej alebo poľskej a ruskej literatúry, aby sa sústredil na genologické normy, odklony a „inakosti“ v žánrovom „vedomí“ a „praxi“ literárneho romantizmu, (realizmu, pozitivizmu), modernizmu a postmodernizmu.

Literárny romantizmus si všíma ako panoramatický slovanský národný projekt aj s jeho národnými odlišnosťami⁴ alebo ako špecifický projekt poľskej literatúry.⁵ Literárny romantizmus v komparatívnom výklade javu romantizmus a spoločenských procesov, ktoré ho formujú i aktualizuje nutne zvýrazňuje geograficky v európskej kultúre, aby ho mohol vymedziť takto: „*Romantismus je specifickým fenoménem evropské kultúry 19. století, který do národních společenství přinesl specifické myšlení, životní pocity a vidění skutečnosti a v důsledcích mj. osobitou podobu literatury s typickými hrdiny, pohybujícími se ve svérázném prostředí. U slovanských literatur není možno zapomenout na*

³ Tamtiež, s. 103.

⁴ Ludvík Štěpán: *Pohledy na slovanské literatura II v středoevropském trojúhelníku*. Časť: Některé souvislosti polské, slovenské a české romantické literatury, op. cit., s. 71–88.

⁵ Ludvík Štěpán: *Hledání tvaru*, Časť: Romantické útoky na poezii, op. cit., s. 215–254.

*skutečnost, že tyto národy v té době žily v nesvobodě jejich literatury (a nejen ony) musely kromě obvyklých úkolů pomáhat řešit také problémy ideologické. Tyto akcenty se odrážejí v různé míře v polské, slovenské i české romantické literatuře.*⁶ Isto len preto, že to odbočuje z geograficky vymedzeného Štěpánovho tematického a problémového trojuholníka slovanských literatúr, by sa do zmienky o situácii európskych slovanských literatúr v literárnom romantizme dostali aj odlišovacie informácie o ukrajinskom, ruskom a južnoslovanských národných romantizmoch, kde neliterárne a literárne, organizačné a emancipačné procesy voči európskemu spoločenskému kontextu vytvárali vývinové reálie, nie raz ich odlišujúce (i zblížujúce, vid' ukrajinský literárny romantizmus) od procesov, akými prechádzali ním sledované tri „prepojené“ národné literárne romantizmy. V *Hledání tvaru* sa literárny romantizmus chápe užšie ako genologický výraz pre konkrétnu poetiku, estetiku, filozofiu, motívy, pre štatút lyrického subjektu, a tak jeho vymedzenie je nuansové: „*Romantičtí básníci v procesu, který začal v období osvícenství, pokračovali. Pro ně už neplatilo, aby to, co vyznačili v podtitulu svého díla (mám na mysli žánrové označení), naplňovali v souladu s danými normami a ctili předem vytyčené území žánru. Naopak: žánrová terminologie ztratila závazný charakter a stala se v průběhu komunikace spíše hrou.*“⁷

Nazdávame sa, že týmto spôsobom ohraničil Ludvík Štěpán aj svoj nazerací spôsob na jednotlivé žánre či autorské dielne, ktoré interpretačne sleduje, ale predovšetkým zvýraznil proces trvajúci v genologickom „priestore“ samopohybom a napriek rozličným manifestom, programom, projektom, lebo dominantná ostáva otvorenosť autora, jeho invencia a talent, záväznosť i voľnosť voči normatívnej poetike a genológii.

V tejto línii poznávania „kompozície a dekompozície“, uvoľňovanie druhu i žánru – svojmu čitateľovi a študentovi – vychádza Ludvík Štěpán v ústrety precíznym poznámkovým aparátom, ktorý demonštruje ďalšiu, možno dnes aj prehliadanú skutočnosť, a to, že i odborná literatúra o literárnej vede má svoju kvalitnú, živú a invenčnú (literárnu) históriu. V tejto metodickej a výkladovej pomôcke spočíva silné až univerzálne „miesto“ Štěpánových literárnohistorických syntéz a jemných interpretačných prienikov do textu (pre) - spojeného so svojím tvorcom, ktoré niektorých čitateľov učí, iných upozorňuje na vzťahy i presahy a ďalších vyzýva na dialóg s poznaním literárnej vedy o probléme, s ktorým sa vyrovnáva.

Tak, ako zaujal literárneho vedca literárny romantizmus, získala si ho moderna, odkazy na avantgardu a postmodernizmus. Na viacerých miestach upo-

⁶ Ludvík Štěpán: *Pohledy na slovanské literatura II v středoevropském trojúhelníku*, op. cit., s. 71.

⁷ Ludvík Štěpán: *Hledání tvaru*, op. cit., s. 216.

zoruje na svoje riešenie „účinkovania“ ďalšieho (spoločenského, kultúrneho, literárneho) -izmu, „*tedy obdobie nastupujúciho nějakého nového -ismu,*“ pre ktorý ponúka termín neoistický.⁸ Realizmus a pozitivizmus podnietili v kultúre a literatúre kontextové udalosti európskeho života, modernizmus si však uchováva svoje poetologické a estetické i genologické *privatissimo*, aby postmodernizmus opakovane otváral „priestor“ kultúry a literatúry vonkajším neliterárnym ozvenám, lebo: „*Narůstající míra globalizace ideologických a politických koncepcí a praktik, životních stylů, kulturní produkce (především rozostřování hranic mezi kulturou, a tedy i literaturou, vysokou a nízkou), se paradoxně projevila (a to trvá dosud) fragmentací všech odborů lidské činnosti a v literárním díle ve změnách jeho formy i kompozice.*“⁹

A tak akosi prirodzene sa stretieme s výzvou, ktorá pokrýva literárnovedný výskum Ludvíka Štěpána, v jeho ponornosti do autorskej dielne (za všetky J. Suchý, J. Iwaszkiewicz, H. Sienkiewicz, B. Prus, W. S. Reymont), do hľadania vzťahu medzi reálnym a duchovným (S. Krawczyk, K. Wojtyła, Cz. Miłosz), do objasňovania prepojení medzi tézou a jej vývinovou a žánrovou realizáciou (epické v lyrickom, lyrické a satirické, látka a jej tematizácie a iné), a znie tak prosto, no o to závažnejšie: „*Podívejme se proto nyní na onu formální stránku literárních děl, která se m. j. projektuje v literárních žánrech, jejich formách, typech a variantách.*“¹⁰

Metodologické oslovenie Ludvíka Štěpána, hoci je prosté, ostáva latentné a normatívne pre istú časť vývinového procesu ako celku, ktorý nielen charakterizuje, ale ho predovšetkým zvnútra modeluje, upevňuje a za „vhodných“ vnútroliterárnych podmienok aj rozrušuje, aby sa proces zrodu a zániku, formovania a deformovania – a nielen v genologickom reťazci – opakoval, no už v iných súradniciach a v podnetnejších, teda iných, nazeraciách či estetických formáciách.

⁸ Ludvík Štěpán: *Cesty mezi formami*. Časť: Mezi poemou a cyklickou skladbou (vzlety a pády žánru v kontextu polské poezie), op. cit., s. 101.

⁹ Tamtiež, s. 101–102.

¹⁰ Tamtiež, s. 102.

